

Handläggare

Roland Palm
Tfn: 08-508 30108

Datum

2008-06-03

Sidnummer

I (6)

Diarienummer

30-733/08

KNs sammanträde

2008-06-17

Ärendenummer

X

SVAR PÅ SKRIVELSE BETRÄFFANDE HANTERINGEN VID KISTBEGRAVNINGAR

Förslag till beslut

1. Kyrkogårdsnämnden godkänner förvaltningens svar.
2. Kyrkogårdsnämnden uppdrar åt förvaltningen att under hösten 2008 tillsammans med SKKF (Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund) anordna ett seminarium om etikfrågor inom begravningsverksamheten.

Mats Larsson,
förvaltningschef

UTLÅTANDE

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av förvaltningschefens stab i samråd med begravnings- och serviceavdelningen.

Bakgrund

En enig kyrkogårdsnämnd har vid sammanträde den 13 maj uppdragit åt förvaltningen att skriftligt redovisa hur förvaltningen hanterar kistgravsättningar. Nämndens skrivelse bifogas ./.1 (bilaga 1).

Nämndens uppdrag gavs med anledning av det inslag i TV-programmet *Uppdrag granskning* som sändes första gången 2008-05-07. I TV-programmet beskrevs en kistgravsättning i Vännäs församling i Luleå stift där kistan sänktes ner i graven hängande i skopan på en hjullastare och där kistlocket krossades med en grävsropa innan återfyllning av graven gjordes.

Uppdrag granskning har efter det att nämnden uppdrog till förvaltningen att redovisa hur förvaltningen hanterar kistgravsättningar följt upp sitt program. I denna uppföljning berördes ett enskilt ärende vid Skogskyrkogården i Stockholm. Nämnden kommer vid sammanträdet den 17 juni få en muntlig rapport om detta enskilda ärende.

Box 9 121 25 Stockholm Globen, Tfn: 08-508 30100, Fax: 08-508 30080
Besöksadress: Arenavägen 41 E-post: kyrkogardsforvaltningen@kyf.stockholm.se

8.Svar på fråga om kistgravsättning.doc

Förvaltningens synpunkter

Stockholms kyrkogårdsförvaltning tar helt avstånd från det vi sett och hört i det nu aktuella avsnittet i SVT 1:s program *Uppdrag granskning*. Vi tycker att de i programmet redovisade metoderna för gravsättning och vid återfyllning av gravar är minst sagt motbjudande.

/2 Representanter från nämnd och förvaltning vilka deltog i SKKF:s rikskonferens i Motala 26 – 27 maj instämde i det uttalande som antogs av konferensen. Uttalandet bifogas (Bilaga 2)

Vad säger lagen?

I begravningslagen finns inga anvisningar hur gravsättning eller iordningställande av gravplats efter en gravsättning ska göras. De enda paragrafer som tangerar detta ämne är 13 § i 2 kapitlet och 24 § i 7 kapitlet Begravningslagen. Där anges att gravsatt stoft eller aska inte får skadas vid gravöppning och att huvudmannen kan vägra gravsättning inom en gravplats om det finns risk att redan gravsatt stoft eller aska skadas.

Dessa regler bygger i sig på vad som kan kallas *god etik* och vad som anges i brottsbalken om *brott mot griftefriden*.

Att medvetet skada en kista i samband med gravsättning är ett brott mot griftefriden. Detta regleras i 16 kapitlet 10§ i brottsbalken:

"Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, döms för brott mot griftefrid till böter eller fängelse i högst två år. (SFS 1993:207)."

God etik

Allt arbete inom kyrkogårdsförvaltningar och begravningsbyråer bygger på traditioner långt bak i tiden. I Sverige innebär detta att fundamenten i hur branschen arbetar utgår från en kristen och humanistisk etik med stor vördnad för den avlidne. Över tid har dock vissa traditioner gradvis mjukats upp eller kommit ur bruk bland annat på grund av samhällets sekularisering. Kvar finns dock en tydlig ambition hos alla som arbetar med begravningsverksamhet att behandla de avlidna och deras anhöriga med stor värdighet och pietet.

Stockholms kyrkogårdsförvaltning har arbetsmetoder för gravöppning, gravsättning och återställande som bygger på detta etiska synsätt. Förvaltningens personal, som till mycket stor del har arbetat lång tid inom förvaltningen, omfattar detta synsätt.

Förvaltningens kvalitetshandbok

/3 Kyrkogårdsförvaltningen har sedan år 1999 en kvalitetshandbok. Kvalitetshandboken reviderades senast 2005. I den inledande policyn (bifogas, bilaga 3) påpekas bland annat att *vi i vår verksamhet har kunderna/allmänheten i centrum* och att *vi fokuserar på den pietet och värdighet som verksamheten kräver*. Det innebär bland annat att *särskilda krav ställs på oss att alltid beakta berörda personers utsatta läge och de symbolvärden som är förknippade med vår verksamhet och de tjänster som vi tillhandahåller*.

/4 I kvalitetshandboken finns beskrivet vilka mål vi ska uppnå vid till exempel *Gravöppning och återställande* samt vid *Gravsättning*. Utdrag ut kvalitetshandboken, bifogas (Bilaga 4).

Förvaltningens introduktion och vidareutbildning

Den personal inom förvaltningen som utför gravöppning, gravsättning och återställning av gravplatser har som ovan nämnts till mycket stor del arbetat länge inom förvaltningen. Att handskas med kistor på ett respektfullt sätt är en del av deras vardag. När någon ny person anställs kommer den att på ett naturligt och snabbt sätt introduceras i arbetslagets arbete. På förvaltningens begravningsplatser gravsätts årligen runt 600 kistor. De flesta kistgravsättningar sker i närvaro av de anhöriga. Endast 20 till 30 gravsättningar per år görs utan närvaro av anhöriga. När det gäller återfyllnad av gravar är anhöriga mycket sällan närvarande.

Den vidareutbildning som förvaltningen genomför för personal inom ”gräverigrupperna” handlar i första hand om utbildning på nya maskiner och nya metoder att säkra schakterna mot ras främst motiverat av arbetsmiljöskäl. Förvaltningen har inte haft anledning att hittills erbjuda särskild vidareutbildning i etiska frågor.

Med anledning av den uppkomna diskussionen efter programmen i Uppdrag granskning kommer Begravnings- och serviceavdelningen att sammankalla en arbetsgrupp för att dokumentera dagens praxis i gemensamma skriftliga rutiner för gravsättning, återfyllning och återställande av markytan efter gravsättning. Arbetsgruppen kommer att mötas första gången den 10 juni 2008. När förvaltningens praxis dokumenterats i gemensamma rutiner kommer de att gås igenom med all berörd personal. Fortfarande kan det dock vara giltigt med vissa skillnader mellan begravningsplatserna i arbetsmetoder utifrån begravningsplatsens utformning, maskinpark, jordförhållanden m m.

Förvaltningens genomförande vid kistgravgravsättning

Gravsättning utan anhöriga sker vanligtvis på morgonen dagen efter ceremonin. Kistan hämtas då i bisättningsutrymmet och transporteras med en täckt vagn eller katafalk till gravplatsen. Där sker sänkningen av kistan av kyrkogårdsförvaltningens personal. Normalt genomför fyra eller sex personer sänkningen. Personalen är klädd i arbetskläder. Sänkningen sker med sänkband. På de mindre kyrkogårdarna har vi inte tillräckligt med egen personal för att utföra en sänkning. Då köper vi tjänsten av ett bärarlag genom en begravningsbyrå.

Förvaltningens genomförande av återfyllnad och iordningställande av gravplatsen

Vid gravöppning är det vanligast att all jord läggs på släpvagn och körs bort för att tippas på en upplagsplats. Om det är för trångt för att komma fram till gravplatsen med en vagn läggs jorden på lämplig plats vid sidan av graven.

När graven sedan ska återfyllas hämtar personalen jord från upplagsplatsen med släpvagnen. Jorden tippas från vagnen ner i graven. Tippningen sker med största försiktighet så att kistan inte ska skadas. Personalen kontrollerar först att jorden är fri från större jordklumpar och stenar. Det är särskilt viktigt att den första delen av återfyllningen sker med jord som kan rinna ner längs kistans kanter. Denna återfyllning görs också med små jordkvantiteter i taget så att belastningen på kistlocket inte blir för stor.

Om schaktmassorna innehåller stenar och stora lerkulor använder vi istället inköpt sand vid återfyllningen. Återfyller man med lerkulorna kommer sättningar att ske under en lång tid. Det beror på att det blir håligheter med luft mellan jordklumparna som kan ta många år att för naturen att pressa samman.

Vid de gravöppningar där jorden lagts bredvid graven lyfter vi ner jorden i graven med grävmaskin. Graven återfylls med försiktighet så att kistan inte skadas.

På de muslimska kvarteren på Strandkyrkogården och Råcksta begravningsplats påbörjar ofta de anhöriga återfyllningen av graven så att kistan täcks av sand. Det händer också att de anhöriga för hand fyller upp hela graven. Vår personal avslutar sedan markarbetet och sår gräs. Det händer att vi på nya gravkvarter gräver en ny grav intill en grav som ska återfyllas. Då kan återfyllning ske med det material som grävs upp från den nya graven intill.

Vid i stort sett all återfyllning fylls hela graven upp. Ovanpå den igenfyllda graven lägger vi upp en 10 till 40 centimeter hög kulle. Gravkullen får ligga kvar mellan 4 månader och ett år. Kullen fylls på varefter sjunkning sker. Detta sker speciellt på Norra begravningsplatsen där det finns gravplatser med stora gravöverbyggnader men också på Spånga, Bromma och Brännkyrka kyrkogårdar samt på Västberga, Råcksta och Hässelby begravningsplatser, Galärvarvskyrkogården och Sandsborgskyrkogården.

Att kullen får ligga upp till ett år kan kännas som en lång tid för många gravrättsinnehavare men det krävs för att jordmassorna ska sjunka ihop och stabiliseras innan gravöverbyggnaderna återställs. Där det finns stora gravöverbyggnader är det extra viktigt att gravkullen ligger kvar en längre tid innan återställandet sker.

På Skogskyrkogården och Strandkyrkogården består marken oftast enbart av sand och gravöverbyggnaderna är förhållandevis små. Där kan återställandet göras efter en kortare tid. När gravplatsen ska färdigställas och gräs sås sker en packning av det översta jordlagret med maskin innan växtjord för såbädden förs på. Sättningar kan dock ändå ske under en lång period. Jord påförs efter hand för att fylla ut uppkomna svackor.

Gravsättning på Judiska begravningsplatsen

Från den 1 april i år utför kyrkogårdsförvaltningen på uppdrag av judiska församlingen gravöppning och återfyllnad på två av de judiska begravningsplatserna. Arbetet utförs av personal från Norra begravningsplatsen (Norra judiska begravningsplatsen) och från avdelning 2 på Skogskyrkogården (Södra judiska begravningsplatsen). Gravsättning sker genom den judiska församlingens egen begravningsorganisation (begravningssällskapet, Chevra Kadisha). Gravgrävning och återfyllning görs med samma krav på etik och med samma metoder som på stadens egna begravningsplatser.

Gravsättning på begravningsplatser som förvaltas av stadens församlingar vilka får bidrag från förvaltningen

Nämnden lämnar bidrag till skötseln av 13 stockholmsförsamlingars begravningsverksamhet. Förvaltningen har inga indikationer på att verksamheten inom denna verksamhet bedrivs på ett oetiskt sätt. Någon kontroll eller inspektion har aldrig varit aktuell att genomföra.

Reflektioner

Arbetsmetoder

De arbetsmetoder som förvaltningen använder vid återfyllning av gravar bygger på ett absolut hänsynstagande till den avlidne. Metoderna är också utformade med tanke på arbetsmiljön för personalen. Handgrävning undviks i största möjliga utsträckning för att undvika förslitnings-

skador. När personalen använder maskiner görs detta med tanke på att kistorna inte ska skadas.

Kistors stabilitet

De kistor som i dag används även vid jordbegravning har en betydligt lägre hållfasthet än tidigare använda massiva träkistor. Ofta är materialet ganska tunna träfiberplattor som hopfogats med klamrar (inte skruvar). Begravningsbranschen har tillsammans med kisttillverkarna kommit överens om vilka krav som ska kunna ställas på kistor.

Enligt SBT:s (Samrådsgruppen Begravningsbranschen Träindustrin) krav på kistors hållfasthet så ska en kista tåla en belastning på 1100 N (=112 kp) på en yta av 30 x 10 cm. Det motsvarar ett statiskt tryck på 0,37 kg/cm².

Dessa krav har tagits fram för att garantera att de kistor som används klarar att belastas vid arbetet med gravsättning. Enligt Församlingsförbundets kyrkogårdskonsulent innebär kraven att kistan inte ska gå sönder om en fullvuxen kyrkogårdsarbetare med skyddsutrustning behöver kliva ner i graven för att till exempel skruva bort tvingarna för rasskyddet och då råka trampa på kistan. Vid detta tillfälle är kistan bara täckt med ett tunt lager jord. Det här kravet har funnits sedan mitten på 1990-talet. Dessförinnan fanns inga krav alls.

Ett samtal med fabrikschefen vid en av Sveriges ledande kistfabrikanter verifierar de krav som finns inte innebär att kistor ska dimensioneras för att tåla ett visst jordtryck. Det är ofta inte själva materialet i kistorna som ger vika under jordmassorna utan det är fogarna som går upp. Det sker ingen kontroll av stabiliteten för varje kista utan det är konstruktionen för varje kisttyp som testas en gång för att bli godkänd och upptagen på SBT:s lista över godkända kisttyper.

Kringfyllning av kistan

En möjlighet att öka stabiliteten hos en gravsatt kista är att se till att jorden kring kistan är så hårt packad att den kan hålla emot de spänningar som uppstår i kistan när den belastas av den återfyllda jorden. Att åstadkomma en sådan packning är dock svårt och dessutom tidsödande. Ska man lyckas måste man dessutom gräva ut en större grav för att med utrustning kunna packa jorden mellan schaktsida och kista. Arbetet måste utföras manuellt och innebär också att man måste gå på kistan under hela packningsförfarandet. Ett sådant arbetsutförande medför risk för att man dels kan trampa sönder kistan dels att schaktkanterna kan rasa in eftersom arbetet måste göras sedan man tagit bort rasskydden (stämpan).

Förvaltningen anser att det av arbetsmiljöskäl inte är lämpligt att utarbeta rutiner för att packa jorden mellan kista och schaktkant. Däremot kommer förvaltningen att se över hur vi kan se till att tillräckligt med jord kommer ner mellan kista och schaktkant.

Synsättet att inte manuellt eller maskinellt packa jorden runt kistan är, som förvaltningen uppfattat saken, vedertagen i hela riket.

Vattning för att öka jordtrycket

Tv-inslaget innehöll en berättelse om att man vattnade graven för att få jorden att bli så tung av vattnet att kistan inte skulle klara trycket och därmed kollapsa. Kyrkogårdsförvaltningen anser att detta förfarande är klart oetiskt.

Anhöriga välkomna att vara med vid gravöppning och återfyllning

Gravöppning och återfyllning av gravar sker dagligen på flera av våra begravningsplatser.

Anhöriga får om de önskar vara med vid återfyllning av graven, men vi kan dock inte av säkerhetsskäl tillåta att de vistas inom arbetsområdet.

Branschens bemötande av kritiken

Såväl enskilda kyrkogårdsförvaltningar som präster och biskopar har bemött den kritik mot begravningsbranschen som framkom i TV-programmet. Stockholms kyrkogårdsförvaltning har deltagit i den kartläggning av gängse arbetsmetoder som Församlingsförbundet genomfört. Förvaltningen har också besvarat Stockholms stifts biskop Caroline Krooks enkät i samma fråga.

Förvaltningen anser att det är viktigt att begravningshuvudmännen i Sverige gemensamt agerar i dessa viktiga frågor oavsett om det är Svenska kyrkan eller kommunen som svarar för verksamheten. Här kan branschorganisationen SKKF spela en viktig roll. Ett separat agerande från Stockholms kyrkogårdsförvaltning får inte uppfattas som ett inlägg i debatten om vem som i framtiden ska vara huvudman för begravningsverksamheten.

SKKF har också vid sin rikskonferens i Motala 26-27 maj gjort ett uttalande i frågan (se bilaga 2). Förvaltningen och SKKF planerar att arrangera en konferens om etik inom begravningsväsendet med preliminärt datum den 14 november 2008. Konferensen kommer att vara öppen för deltagande för politiker och anställda inom begravningsväsendet i hela landet.

Förvaltningens förslag

Förvaltningens föreslår att nämnden godkänner redogörelsen i detta tjänsteutlåtande som svar på skrivelsen från nämnden .

Förvaltningen föreslår också att förvaltningen får i uppdrag att under hösten 2008 i samverkan med SKKF anordna ett etikseminarium för nämnd och förvaltning.

Samråd med de fackliga organisationerna har ägt rum 2008-06-11.

Bilagor:

1. Skrivelse från Yvonne Frenell-Ingelström m fl (m), Lotta Gravenius (fp), Magnus Jarnling (mp) och Lilian Falkbäck m fl (s) .
2. Uttalande vid SKKF:s rikskonferens i Motala 26 maj.
3. Utdrag ur förvaltningens kvalitetshandbok: *Kvalitetspolicy*
4. Utdrag ur förvaltningens kvalitetshandbok: *Gravöppning och återställande samt Gravsättning.*